

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗМІСТ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Шкляр Т. О.

Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, Сімферополь, Україна

Статтю присвячено загальнотеоретичному аналізу одного з напрямків впливу економічної системи на правову, а саме: впливу економічної діяльності на зміст юридичної діяльності.

Ключові слова: правова система, економічна система, вплив економічної системи на правову, юридична діяльність, економічна діяльність.

Суспільство може існувати, функціонувати та розвиватися в результаті взаємодії та взаємовпливу всіх його підсистем.

Взаємодія та взаємовплив між правовою та економічною системами здійснюється через їх спільні елементи, які перебувають у зоні взаємопроникнення, в якій вони стають носіями одночасно соціальних, правових і економічних якісних властивостей. Взаємовплив між правовою та економічною системою полягає у взаємному функціонуванні їх спільних елементів, одним з яких наряду з суб'єктами, відносинами та об'єктами є діяльність, і є процесом взаємної реалізації функцій таких елементів.

Окремі аспекти аналізу певних напрямів взаємовпливу правової та економічної систем досліджувались у працях Алексєєва С. С., Бабкіна В. Д., Баруліна В. С., Зайчука О. В., Луць Л. А., Оніщенко Н. М., Скакун О. Ф., Тіунової Л. Б., Тихомирова Ю. О., Тихомирова О. Д., Черненко А. К., Шемшученка Ю. С. та інших вчених.

Збалансований взаємовплив цих систем зумовлює поступальний розвиток суспільства.

Вплив економічної системи на функціонування і розвиток правової системи зумовлюється причинно-наслідковими зв'язками між економічною та правовою системами і проявляється у відповідних напрямках. З урахуванням спільних елементів правової та економічної систем одним з основних напрямків впливу економічної системи на правову, на думку автора, є визначення змісту юридичної діяльності (правотворчої, правозастосовчої, правореалізаційної тощо), за допомогою якої здійснюються функції суб'єктів економічної системи і, перш за все, економічні функції держави.

Метою цієї статті є з'ясування впливу економічної діяльності на зміст юридичної діяльності як одного з напрямків впливу економічної системи на функціонування і розвиток правової системи.

Необхідність постійного відтворення елементів суспільства для його збереження як системи (цілісного явища) зумовила формування та існування певних типів суспільної діяльності (економічної, соціальної, духовної, політичної, юридичної), кожний з яких спрямований на виробництво і відтворення відповідних елементів.

Економічна діяльність спрямована на виробництво і відтворення предметів матеріальної культури; соціальна – на відтворення людини та досягнення необхідного рівня її біосоціального стану; духовна – на відтворення предметів духовної культури; політична – на підтримку, налагодження та організацію зв'язків та суспільних відносин; юридична – на виробництво і відтворення предметів правової культури, які є засобами впорядкування, узгодження, охорони і захисту суспільних відносин.

В цілому ці типи суспільної діяльності спрямовані на забезпечення цілісності та стабільності суспільства, а в кінцевому рахунку – на забезпечення його самодостатності.

Економічну діяльність розглядають як процес безпосереднього виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних і нематеріальних благ та послуг. Спонукальним мотивом економічної діяльності виступають потреби, різноманітні індивідуальні інтереси.

При цьому існує безліч групових інтересів різних соціальних груп та об'єднань. Так, в суспільстві є працівники та роботодавці, виробники та споживачі, фінансово забезпечені та соціально незахищені особи, крупний бізнес та приватні підприємці з невеликим річним доходом, чий інтереси не тільки не співпадають, а дуже часто прямо протилежні одні одному. Актуальною є проблема використання природних ресурсів, оскільки, залучаючи все більше природних ресурсів в господарський обіг, приватні підприємства не компенсують усіх затрат, зв'язаних з експлуатацією природних ресурсів та наносять шкоду усьому суспільству. Існують також загальносоціальні проблеми, які пов'язані з розвитком медицини, науки, освіти, ліквідування наслідків природних катастроф, безробіття та інші, вирішення яких за допомогою механізмів ринкового саморегулювання неефективне.

Для збереження стабільності та поступового розвитку економічної системи необхідно мати відповідні механізми узгодження інтересів та вирішення соціальних протиріч. Іншими словами, здійснення економічної діяльності потребує організованості, правил і норм, збалансованості різних інтересів, пом'якшення соціальних протиріч.

Дане завдання вирішується за допомогою юридичної діяльності. При цьому її зміст обумовлюється економічною діяльністю. Більш того, остання обумовлює саме існування юридичної діяльності, оскільки економічна діяльність об'єктивно потребує впорядкування та регламентації.

Спробуємо пояснити це на прикладі впливу економічної діяльності держави на зміст її правотворчості.

Як зазначалося раніше, держава як суб'єкт господарювання та управління здійснює такі види економічної діяльності:

- грошово-кредитну діяльність (валютне регулювання, встановлення основних індикаторів грошово-кредитного ринку, антиінфляційна діяльність);
- бюджетно-податкову діяльність;
- керування державною власністю, державне підприємництво;
- антимонопольну діяльність.

Економічною необхідністю обумовлений зміст юридичної (і передусім, правотворчої) діяльності в даних сферах.

Так, зменшуючи або збільшуючи обсяги кредитних ресурсів за допомогою впливу на позичкову ставку відсотка, визначення норм обов'язкових резервів для комерційних банків, операцій на відкритому ринку з державними облігаціями шляхом їх купівлі-продажу, держава таким чином впливає на економічний розвиток [1, с. 352].

Таким чином держава забезпечує повноцінність і стабільність національної валюти, підтримує рівновагу на валютному ринку, здійснює економічну діяльність, яка зумовлює відповідний зміст юридичної діяльності з прийняття відповідних необхідних для цього нормативно-правових актів.

З метою перерозподілу валового продукту, накопичення необхідних для реалізації соціальних програм валютних коштів створюються Державний валютний фонд, валютний фонд Автономної Республіки Крим, місцеві валютні фонди.

Для цього шляхом здійснення правотворчої юридичної діяльності прийнято цілу низку нормативно-правових актів, а саме: Закон «Про Національний банк України» [2, ст. 238], згідно якому Національний банк встановлює порядок визначення облікової ставки; Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [3, ст. 184], яким встановлений режим здійснення валютних операцій на території України, визначаються загальні принципи валютного регулювання, повноваження державних органів і функції банків та інших фінансових установ України в регулюванні валютних операцій, права й обов'язки суб'єктів валютних відносин, порядок здійснення валютного контролю, відповідальність за порушення валютного законодавства.

Необхідністю утворення, розподілу і використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання бюджетно-податкової діяльності, формування Державного бюджету та державних витрат; необхідністю формування централізованих фінансових ресурсів, які забезпечують фінансування державних витрат обумовлено зміст юридичної діяльності, пов'язаної з прийняттям та виконанням законів «Про Державний бюджет» (на відповідний рік), «Про систему оподаткування» [4, ст. 510], «Про оподаткування прибутку підприємств» [5, ст. 28], «Про податок на додану вартість» [6, ст. 156], Указу Президента «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» [7, ст. 128], Закону «Про податок з доходів фізичних осіб» [8, ст. 308]. В даний час активно розвивається процес створення та прийняття Податкового кодексу.

Вказані нормативні акти є основними регуляторами в сфері оподаткування, які визначають принципи побудови системи оподаткування в Україні, податки і збори (обов'язкові платежі) до бюджетів та до державних цільових фондів, а також права, обов'язки і відповідальність платників, зміст яких обумовлений економічною складовою. Держава впливає на процеси ціноутворення, чим зумовлюється зміст юридичної діяльності, пов'язаної з прийняттям та виконанням Закону «Про ціни та ціноутворення» [9, ст. 650].

Для опосередкованого впливу на приватний сектор та для вирішення тих економічних, соціальних та інших проблем, які виникають на певному етапі розвитку суспільства держава використовує державний сектор економіки.

Характерною рисою ринкової економіки є вільна конкуренція. При цьому законіримним явищем в умовах неконтрольованого ринку стає розвиток монополізму, який згодом виключає вільну конкуренцію. Таким чином, сама сутність ринку потребує здійснення відповідних заходів, які б стримували монополізм, який поглинає конкуренцію. Саме тому був прийнятий Закон «Про Антимонопольний комітет України» [10, ст. 472], який є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель.

В залежності від галузі виробництва можна виділити економічну діяльність у сфері промисловості, сільського господарства, послуг, банківської діяльності, інвестиційної діяльності, інноваційної діяльності, діяльності, пов'язаної з використанням цінних паперів, діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів. Найвність такої класифікації економічної діяльності дозволяє дійти до висновку, що кожний з цих видів діяльності обумовлює специфіку юридичної діяльності у відповідній сфері економіки, специфіку норм права, а також галузей права.

У випадках, коли цього потребують економічні обставини, за допомогою юридичної (зокрема правозастосовної) діяльності може бути здійснено ліцензування, квотування господарської діяльності, введення стандартизації та сертифікації окремих видів економічної діяльності відповідно до Закону «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [11, ст. 299].

Доцільно звернути увагу також на трансформувannya в ході історичного розвитку, по мірі науково-технічного прогресу економічної діяльності держави, що зумовило відповідні зміни у змісті її юридичної діяльності. Економічна думка шукала найбільш ефективну модель економічної діяльності держави від концепції повного нейтралітету держави щодо економіки (концепція «держави – нічного сторожу») до повного контролю над усіма економічними процесами в тоталітарних режимах. На кожному історичному етапі економічна система визначала і відповідний зміст юридичної діяльності. Так, наприклад, в часи СРСР, коли право власності на засоби виробництва було тільки у держави, це було чітко закріплене в діючому законодавстві. Держава у супереч економічним законам гальмувала розвиток вільного підприємства і це мало відповідне віддзеркалення у змісті всіх видів юридичної діяльності, коли за те, що пізніше мало назву «підприємство», була встановлена кримінальна відповідальність.

В даний час, в період створення соціально-орієнтованої ринкової моделі економічної системи змінюється і зміст юридичної діяльності. Активно трансформується правотворча діяльність держави: прийнятий великий масив законодавчих актів, акцент в яких зроблено на загальнодозвільний тип і диспозитивний метод регулювання економічних відносин.

Слід вказати також, що в умовах вільного розвитку підприємництва, де основним економічним законом є співвідношення попиту та пропозиції, підвищується роль правореалізаційної діяльності. Для здійснення виробництва, обміну та споживання матеріальних благ і послуг основними засобами регулювання цих видів економічної діяльності стають угоди, що укладаються в процесі правореалізації конк-

ретними суб'єктами. Саме договір (а не акт застосування права) стає юридичною підставою для виникнення більшості правовідносин в економічній сфері.

Таким чином, економічна діяльність «диктує» зміст юридичної діяльності. За допомогою юридичної діяльності здійснюються економічна діяльність та функції суб'єктів економічної системи, в тому числі і держави.

На основі вищевикладеного можна зробити наступні висновки:

– економічна діяльність суб'єктів економічної системи, у тому числі держави, потребує правової форми, якою по відношенню до економічної діяльності виступають результати юридичної діяльності;

– економічна діяльність визначає в цілому зміст юридичної діяльності в сфері економіки;

– економічна діяльність здійснюється за допомогою та у формі певних видів юридичної діяльності;

– одним з основних напрямків впливу економічної системи на правову є визначення змісту юридичної діяльності (правотворчої, правозастосовчої, правореалізаційної тощо), за допомогою якої здійснюються функції суб'єктів економічної системи і, передусім, економічна функція держави.

Список літератури

1. Основи економічної теорії: [Підручник] / [За наук. ред. В. Г. Федоренка]. – К. : Алерта, 2005. – 511 с.
2. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.99 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
3. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.93 № 15-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.
4. Про систему оподаткування : Закон України від 25.06.91 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 39. – Ст. 510.
5. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України від 28.12.94 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 4. – Ст. 28.
6. Про податок на додану вартість : Закон України від 03.04.97 // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 21. – Ст. 156.
7. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва : Указ Президента від 03.07.98 р. № 727/98 // Урядовий кур'єр. – 07.07.1998. – № 128.
8. Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України від 22.05.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 37. – Ст. 308.
9. Про ціни та ціноутворення : Закон України від 03.12.90 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 52. – Ст. 650.
10. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472.
11. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01.06.2000 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.

Шкляр Т. А. Влияние экономической деятельности на содержание юридической деятельности / Т. А. Шкляр // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2010. – Т. 23 (62). – № 2. – С. 68-75.

Статья посвящена общетеоретическому анализу одного из направлений влияния экономической системы на правовую, а именно: определению влияния экономической деятельности на содержание юридической деятельности.

Ключевые слова: правовая система, экономическая система, влияние экономической системы на правовую, юридическая деятельность, экономическая деятельность.

Shklyar T. The one direction of the economic system influence on the legal one / T. Shklyar // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences. – 2010. – Vol. 23 (62). – № 2. – P. 68-75.

The article is about general theoretic analysis of the one direction of the economic system influence on the legal one, and, in particular, influence of economic activity on the content of legal activity.

Ключові слова: правова система, економічна система, вплив економічної системи на правову, юридична діяльність, економічна діяльність.

Надійшла до редакції 15.10.2010 р.